

*Марина Мудрак*  
*Національний університет*  
*«Києво-Могилянська академія»*

## **СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЛЕМІЧНОЇ ПРОЗИ ІВАНА ВИШЕНСЬКОГО (НА МАТЕРІАЛІ «ПОРАДА КАКО ДА СЯ ОЧИСТИТ ЦЕРКОВ»)**

*Розглянуто роль та специфіку стилістичних засобів у полемічній прозі Івана Вишенського. Подано яскравий ілюстративний матеріал для засвідчення виняткової уваги полеміста до форми у зв'язку зі смисловим навантаженням текстів.*

*Ключові слова: риторика, риторичні запитання, риторичні оклики, ампліфікація іменників.*

*The role and specifics of stylistic means of Ivan Vyshensky's polemical prose are considered. The bright illustrative material is provided to confirm the polemist's exclusive attention to the form according to the semantics of texts.*

*Key words: rhetoric, rhetorical questions, rhetorical exclamations, amplification of nouns.*

Робота присвячена опису та аналізу лінгвостилістичних особливостей прози Івана Вишенського. До них належать: арсенал риторичних фігур (фігури мовлення, побудовані на словесних зворотах, що мають умовно-діалогічний характер [3, с. 125] – риторичні запитання, оклики, звертання), ампліфікація іменників, утворених за однаковою моделлю. Найбільш повна розвідка на цю тему належить Г. Павленко («Засоби переконання в посланнях Івана Вишенського (на матеріалі «Поради»)), яка з-поміж специфічної лексики й покликань на Святе Письмо виокремила низку риторичних фігур; частково до цього питання звертались й попередні дослідники (І. Франко, М. Грушевський, В. Шевчук, П. Білоус, М. Возняк тощо).

Оскільки риторика є наукою про вплив на людину за допомогою слова, [2, с. 296], то погоджуємось із Г. Павленко в тому, що низка риторичних засобів слугує насамперед для переконання.

Безпосередній предмет риторики – створення тексту задля аргументації і утвердження певної думки [2, с. 296].

Надзвичайно важливою для суті риторики є її ясність [2, с. 296]. Модель риторичного влаштована за такою схемою: читач (реципієнт) не має чіткого уявлення про якісь теми, і автор тлумачить їх, щоб читач сприйняв запропонований автором образ світу; форма в такому випадку мусить відповідати змісту [2, с. 296–297].

Риторична лінгвостилістика Івана Вишенського не виходить поза межі цих визначень – полеміст створює власний художній простір завдяки мовним засобам: яскравими та влучними іменниками-оказіоналізмами він описує опонента (і тим самим формує опозицію, характерну не лише для полемічних текстів, але і для давньої літератури загалом – поділ на праведне й гріховне, сакральне й профанне, на верх і низ тощо), риторичними запитаннями викриває усю «неправду» його тверджень, а риторичними закличками

привертає уваги і безпосереднього звертається до свого народу – головного адресата всіх послань Івана Вишенського.

Риторичні запитання, як правило, у тексті слугують переважно «маркером» нової теми й початком її розгортання: *«Скажи ми, любимый ругателю, чого дѣля родился еси и пришол в мир сей, – да живеши или да умреши? А если же, родившись, хотѣл еси мертв быти, а не вѣчне жити, чему еся си и родил? Чому тая тая окаянная утроба и выпустила, – коли на смерть, а не на живот?...Але потрѣпи мало, я тобѣ тот узлик короткими словы розвяжу»* [1, с. 27].

Риторичні оклики, навпаки, сприяють підвищенню градації і досягненню кульмінації в межах смислового блоку: *«Видиши ли, яко еси окраден от того злодѣя, што хитро ровы рыет и ямы подкапывает да...скраб цноты и уцтливости украдает! Видиши ли, яко еси разбитъ от того разбойника, которий... да нѣкоторого православного во вѣрѣ оружием ереси безбожия разбиет!»* [1, с. 30] – для них характерна анафоричність (повтор однакових елементів на початку фрази). Подекуди фразам притаманна епіфоричність (повтор однакових елементів наприкінці фрази) – це трапляється, коли градація йде на спад перед оглядом нової теми: *«Разумѣйте, языци, и ты, прегордая латино, и покарайся, яко с нами бог! Если бо грѣдостию и превозможете...и иже аще совѣт совѣщаете, разорит и господь, як с нами бог; и слово, еже аще възглаголете, не имат пребывати в вас, яко с нами бог!...Зас оборачаючися к тебѣ, ругателави иноческаго чину, и чудуюся...»* [1, с. 35]. Інколи автор, звертаючись до католиків, уподібнює своє письмо до євангельського: *«Не ругайся, да не поруган будеши! Не смѣйся, да не посмѣян будеши! Не*

*безчести, да не обезчещен будеши!»* [1, с. 37].

У тексті риторичні запитання та оклики інколи можуть розташовуватись поруч (нечастотне, проте яскраве зі стилістичного погляду явище), тоді риторичні запитання виступають засновком тези: *«Что о себѣ велемудруеши? Что ся възносиши? Что ся хвалиши? Что ся, як порхавка, надымаеши?»* – а риторичні оклики умовною відповіддю і, відповідно, висновком: *«О, горкое твое панство! О, окаянная твоя роскош! О, бедное ж твое вестѣ!»* [1, с. 43].

Ампліфікація іменників у межах риторичних фігур використана для підсилення особливого емоційного тла й наголошення на хибних вадах опонентів. Автор вживає також багато назв на позначення тогочасної матеріальної побутової культури: *«Или не вѣдаеш, яко в замках, мѣстах, селах, полях, кгрунтах, границах, разширенях мысль блудячая о царствии божом мыслити не может?»* [1, с. 31]; а також на позначення професій та соціальних станів: *«Албо мнимаеш, иж ты от трубача, сурмача, пицалника, шамайника, органисты, рекгалисты, иньструментисты и бубенисты што о дусть и духовных рѣчах коли слышал?»* [1, с. 36]. Нагромадження синонімів трапляється і на відносно нейтральному емоційному тлі, здебільшого під час характеристики мирян чи католиків: *«...еще на войну не выбрався, еще еси доматур, еще еси кровоед, мясоед, вѣлоед, скотоед, звѣроед, свиноед, куроед, гускоед...еще еси периноспал, мяккоспал, подушкоспал; ...еще еси перцолюбец, шафранолюбец, имберолюбец, кгвоздиколюбец...»* [1, с. 38].

Отже, стилетворча манера Івана Вишенського є не тільки тяглістю святоотцівської культури письма

(візантійсько-сирійська традиція) [3, с. 126]; вона існує не лише в рамках орнаментального стилю загалом та ісихастської течії зокрема (як це досліджували раніше [4, с. 365]), але є

важливим елементом архітекtonіки твору, чинником динамічності тексту й тим засобом, що урухомлює хід думки й перехід від однієї теми до іншої.

#### Література:

1. Вишенский Иван. Сочинения / подг. текста, статья и коммент. И. П. Еремин; АН СССР. Москва, Ленинград: Изд-во Академии наук СССР, 1955. 327 с. (Серия «Литературные памятники»).
2. Косицька М. Риторично-стилістичні особливості полеміки у польськомовному "Літосі..." митрополита Петра Могили. *Українська полоністика*. 2007. Вип. 3–4. С. 296–302.
3. Павленко Г. Засоби переконання в посланнях Івана Вишенського (на матеріалі «Порали»). *Слово. Символ. Ритуал: збірник на пошану архієпископа Ігоря Ісіченка з нагоди його 60-річчя: праці з історії української літератури* / упоряд. О. Матушенко. Харків: Акта, 2016. С. 123–131.
4. Пелешенко Ю. В. Українська література пізнього Середньовіччя (друга половина XIII – XV ст.): Джерела. Система жанрів. Духовні інтенції. Постаті. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Стилос, 2012. С. 352–371.